

ادبیات فارسی در کویت

د. ندی حسون

دانشگاه دمشق سوریه

ایران و کویت سوابق فرهنگی و تاریخی داشته‌اند و ارتباط ادیبان و شخصیت های فرهنگی دو کشور با یکدیگر با توجه به معیارها و دیدگاه‌های مشترکی که میان دو کشور وجود دارد، لازم است و همزیستی فرهنگی ایران و کشورهای خلیج می‌تواند بستری برای احیای تمدن اسلامی باشد و زبان فارسی به زبان گفتگوی تمدنها تبدیل کند.

به منظور معرفی هویت ایرانی و تاریخی و جایگاه جهانی خلیج فارس، و با توجه به حضور ده ها تن از خانواده‌های ایرانی تبار در کویت و ضرورت حفظ و پاسداشت ارزشهای فرهنگی ایرانی و زبان فارسی در میان نسل دوم و سوم این خانواده ها، گام های بلندی برداشته شده است.

۱- برگرداندن ادبیات معاصر فارسی به زبان عربی

در قرآن آمده است: «یا ایها الناس إنا خلقناکم من ذکر وأنثی وجعلناکم شعوبا وقبائل لتعارفوا»: ما شما را اقوام و مللی قرار دادیم تا با هم آشنا شوید. برای آشنا شدن ملل مختلف به ترجمه نیاز پیدا می‌کنیم. با این حساب می‌توانیم بگوییم که ترجمه با انسان متولد شده. اصلاً ترجمه برای نقل

علوم پدید آمده است. در روزگار مأمون دارالحکمه به همین منظور تأسیس شد. می‌خواستند علوم و فنون ملل دیگر را بخصوص ایرانی ها و یونانی ها را به زبان عربی ترجمه کنند و مورد استفاده قرار دهند. دانشمندان ایرنی هم سر بلندی ملت ایران را خواهان بودند و هم گسترش علوم اسلامی را. اگر به آثار دانشمندان ایرانی نگاه کنیم: فارابی، بیرونی، خوارزمی، ابو علی سینا و طیف وسیعی از این بزرگان مؤلفات خودشان را به عربی پدید آورده‌اند. آنها البته می‌توانستند به فارسی بنویسند. هیچ زمانی زبان فارسی برای ادای اندیشه قاصر نبوده است. اگر هم از کمبود منابع در یکی از قرون اولیه اسلام صحبت می‌شود دلیلش این است که مردم در حفظ گنجینه آثار کوشا نبوده‌اند، نه اینکه این آثار نبوده است. منظور از «عربی‌نویسی» گستردگی طیف مخاطبان بود اما در فارسی نویسی، بیهقی با نوشتن تاریخ خودش یک مکتب استخوان‌دار نثر فارسی تأسیس کرده است. همین کار را ابن المقفع در نثر عربی انجام داده، اما به دلیل گستردگی جغرافیایی زبان عربی ابن المقفع برد بیشتری دارد. علاوه بر اینکه اصولاً عرب بیهقی را نمی‌شناسند.

در دایره فرهنگ اتفاقات فراوان افتاده است. تأثیر و تأثر یا تعاطل و تعامل یا داد و ستد فرهنگی همیشه بر قرار بوده است. زبان‌شناسان معتقدند که بیش از یک صد واژه فارسی در قرآن کریم وجود دارد. برای اینکه این کلمات پیش از نزول قرآن از فارسی به عربی راه یافته بود و قرآن که برای راهنمایی مردم نازل شد را به کار گرفت که مردم با آن بیگانه نبودند و در وسع درکشان می‌گنجید. در دوره بعد هم شعر عرب با حضور فرهنگ و اندیشه ایرانی تحول یافت. شاعرانی مثل بشار و ابونواس و نظیر آنها در شعر عرب طرحی نو در انداختند زیرا در پس زمینه ذهنشان فرهنگی متفاوت از فرهنگ عربی داشتند.

یادگیری زبان فقط همان خطوط کلی که در دانشگاه تدریس می‌شود نیست. دو زبان فارسی و عربی درهم تنیده‌اند؛ فارسی در عربی کمتر و عربی در فارسی بیشتر. این در هم تنیدگی اتفاقاتی را به وجود می‌آورد که اگر مترجم با زبان نزیسته باشد نمی‌تواند نکته را دریابد.

در یک دوره زمانی بلند مدت میان شاعران ایران و عرب فاصله افتاد و تعداد محدودی از شاعران عرب نظیر غاده السمان، نزار قبانی، و علی احمد سعید (آدونیس) به جامعه ادبی ایران معرفی شدند. این شعر زمینه ای بود تا مخاطبان ایرانی با شاعران و نویسندگان بیشتر و متنوع‌تر

آشنا شوند. در چند دهه اخیر مترجمان ایرانی بیش از اندازه به ادبیات غرب توجه کردند و این یکی از دلایل ناآشنایی ایرانیان با ادبیات عرب بود. در مقابل نیز عرب ها، شاعران معاصر ایرانی از نیما به بعد را نمی شناسند در صورتی که آشنایی خوبی با شاعران کلاسیک به ویژه خیام و حافظ و مولانا دارند.

ادبیات معاصر فارسی پس از پیروزی انقلاب اسلامی شاهد تحولات مهمی بوده و انسان مدار شده، و این رویکرد با کنکاش و بررسی مسائل اجتماعی و انسانی جذبه خاصی در افکار عمومی جهان پیدا کرده است.

ایران و کویت نه تنها همسایه، بلکه دارای دین مشترک است و دارای آمال و اهداف مشترک، و کویت اولین کشور عربی بود که به خاطر ضرورت ارتباط فرهنگی و هنری میان کشورهای عربی و ایران با هنر و ادب فارسی و به منظور خدمت رسانی به پژوهشگران و هنردوستان اقدام به ترجمه آثار ادبی و هنری فارسی نمود.

تازه، آثار هفت نفر بانوی داستان نویس معاصر ایرانی به زبان عربی ترجمه شد و در کویت چاپ شد، این مجموعه منتخبی از داستان های فریده خردمند، مهین دانشور، منصوره شریفزاده، فرزانه کرمپور، ناهید طباطبایی، فائزه علوی، پوران فرخ زاد و در شورای ملی فرهنگ و هنر و ادب کویت چاپ شد. این شورا از مراکز معتبر جهان است و تاکنون ۳۶۵ کتاب از آثار برتر متفکران و ادیبان جهان برگردانده است و بیشتر «نون والقلم» اثر جلال آل احمد و «دادگاه عدل در بلخ» اثر بهرام بیضایی را به زبان عربی ترجمه و چاپ کرده است.

کتاب هفت زن توسط سمیر ارشدی مترجم ایرانی، ترجمه و به وسیله نویسنده و مترجم کویتی زبیده اشکنانی، مترجم رمان «بوف کور» به عربی ویراستاری شده است؛ و در قالب سلسله کتاب های ماهنامه «آفرینش های جهانی» (ابداعات عالمیه) با ۱۳۰ صفحه منتشر شده است. این کتاب در واقع ترجمه کتاب «هفت زن، هفت داستان» است که انتشارات راهیان اندیشه سال ۷۸ آن را در ایران منتشر کرده است و در بردارنده داستان هایی از فریده خردمند، مهین دانشور، منصوره شریفزاده، فرزانه کرمپور، ناهید طباطبایی، فائزه علوی، پوران فرخ زاد است که هر یک با نیم صفحه از مقدمه نویسنده همراه است.

در مقدمه ترجمه عربی این کتاب آمده است: «در این کتاب هفت داستان از هفت زن نویسنده برگزیده از میان چهره‌های تازه و امیدبخش را می‌خوانیم که تجربه خود را از نسل نخست نویسندگان ایرانی و چهره‌هایی چون محمدعلی جمالزاده، بزرگ علوی، صادق هدایت، جلال آل احمد و سیمین دانشور و... کسب کرده‌اند و به آفرینش ادبی روی آورده‌اند؛ به گونه‌ای که به نویسنده زن ایرانی جایگاهی بلند و مهم بخشیده است».

مترجم در مقدمه خود بر نقاط اشتراک فراوان ادبیات داستانی ایرانی و عربی برخاسته از نزدیکی شیوه‌های زیست و عادات فرهنگی و آمیختگی فرهنگ‌ها تأکید کرد، و جنبش ترجمه دوسویه را پل ارتباطی متمدنانه‌ای برای فرهنگ‌سازی و همزیستی می‌نامد.

ارشدی مترجم این کتاب بیش از این نیز ترجمه کامل دیوان پروین اعتصامی را همراه با «محفوظی» در کارنامه خود ثبت کرده است که با استقبال فراوانی در نمایشگاه‌های کتاب بیروت، قاهره، و کویت روبرو شده است.

امسال هم گزینه شعر ۳۰ شاعر معاصر ایرانی ترجمه شد و در دانشگاه کویت منتشر می‌شود: مترجم این مجموعه موسی بیدج مترجم ادبیات عرب است، و این مجموعه شعر از شاعرانی همچون نیما یوشیج، سهراب سپهری، مهدی اخوان ثالث، احمد شاملو، فروغ فرخزاد، منوچهر آتشی، محمود اشرف آزاد تهرانی، سید حسن حسینی، و قیصر امین‌پور گردآوری شده است. بیدج از چهره‌های مطرح «ترجمه» در دو دهه اخیر است که تاکنون از وی ۲۵ کتاب شعر و نثر برگردان از زبان عربی منتشر شده است: بلقیس و عاشقانه‌های دیگر / نزار قبانی، گنجشکان در الجلیل می‌میرند / محمود درویش، برای مردن وقت نداریم / سمیح القاسم، شادی حرفه من نیست / محمد الماغوط، باد خانه من است گنجشک بهانه / گزیده شعر فلسطین، سمفونی پنجم جنوب / شعر سرزمین شام، ناگهان بهاران / شعر شاعران عراقی در تبعید، گفتگوی تندر و آذرخش / شعر شمال آفریقا. از آثار در دست انتشار او نیز می‌توان به شعر امروز ایران (زیر چاپ کویت)، گزیده شعر طاهره صفارزاده، قیصر امین‌پور، موسی بیدج، بالش‌ها سر به جنون برداشته‌اند (از آدونیس)....

لازم به ذکر است که تاریخچه ترجمه در ایران به پیش از اسلام می‌رسد. ترجمه در دوره‌ای از تاریخ جای فلسفه، جامعه‌شناسی، نهضت‌های آرمانگرایانه و... را گرفته است. همچنین دیوان اشعار پروین اعتصامی به زبان عربی ترجمه شده و در چندین نمایشگاه کتاب جهان عرب به عنوان پرفروش‌ترین اثر ادبی شناخته شده است.

۲- نقش مؤسسه باطین در معرفی شعر ایران به جهان عرب

در طول تاریخ آنچه را در تأثیر متقابل فرهنگی بین دو ملت ایران و عرب رخ داده، از جمله نوادر حیات بشر به شمار می‌رود. پیشینه این روابط به دوران هخامنشی در قرن ششم قبل از میلاد معطوف است که می‌توان سطح روابط را تا دوران حاکمیت و سپس سقوط دولت ساسانی در یک سطح داشت. با ظهور اسلام در شبه جزیره عربی فصلی تازه از روابط فرهنگی و ادبی شکل گرفت. دین به عاملی مستحکم در آمیختگی بین دو ملت در تمامی زمینه‌های فرهنگی و اقتصادی شد که تغییر جغرافیایی اسکانی و خوشاوندهای خانوادگی را در دیوان‌داری، مدیریت، برنامه‌ریزی، صنعت، زراعت، آیین جنگداری، پزشکی، معماری، و دیگر اجزای حیات بشری در جای قلمرو حکومتی خلافت اسلامی گسترش دهد. این فرهنگ قبل از اسلام توانسته بود در کل گستره سرزمینی که امروز دنیای عرب می‌نامیم حضور تاریخی پیدا کند از حیره در عراق، تا بازار عکاظ و یمن و مناطق دوردست در سواحل دریای مدیترانه. از طرف دیگر عرب‌ها توانستند با ظهور اسلام زبان عربی را که قرآن و شریعت است در ایران گسترش دهند بگونه‌ای که میراث کهن شعر عرب در ایران از زمان جاهلیت به عنوان قدرت افتخار در میان شعر عرب به شمار می‌آمد، در ایران به عاملی خلاق در ادب فارسی تبدیل شد که عصر عباسیان نمونه‌ای از شکوه و جلوه آن است.

با آغاز قرن بیستم و در پی داشتن دو جنگ جهانی اول و دوم و حوادث همراه آن روابط فرهنگی ادبی ایران و عرب آرام آرام شکل دیگری یافت و با چشم‌پوشی از یارهای تعصبات سیاستمداران می‌توان گفت: آثار چندی از میراث علمی و ادبی توسط فرهیختگان ادبی و فرهنگی از هر دو زبان ترجمه شد.

روابط ایران و عرب به‌رغم مشکلاتی که بر آن تحمیل شد شکل دیگری یافت و طی سال‌های این قرن هر دو ملت بار دیگر به یاد شکوه و جلال گذشته به ایجاد پل‌های جدید فرهنگی مبادرت ورزیدند از جمله این تلاش‌ها اقدام «مؤسسه عبدالعزیز سعود الباطین در حوزه نوآوری از کشور کویت» است که طرح «همایش سعدی شیرازی» را در دستور کار خود قرار داد. در تابستان سال ۲۰۰۰ این مؤسسه چهار عنوان کتاب منتشر نمود که اختصاص به معرفی حوزه ادبیات ایران دارد. یکی از این مجموعه‌ها به سعدی شیرازی اختصاص دارد. لازم به ذکر است که از عبدالعزیز سعود الباطین از طرف مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی تجلیل شد. لازم به ذکر است که گزیده‌ای از آثار مولانا به زبان عربی ترجمه شد و قرار است در مؤسسه الباطین چاپ شود و در جهان عرب منتشر شود.

۳- اقدامات دار سعاد الصباح: کتاب شاهنامه در کشور کویت برای اولین بار در تاریخ کشورهای عربی چاپ شد و دارالنشر سعاد الصباح آن را با بهای مناسب در اختیار هندوستان شعر و ادب قرار داد.

۴- برگزاری کنفرانس بین‌المللی ایران و هند «الگوی ارتباط و تمدن جهانی» سال ۱۳۸۶ در کویت: این کنفرانس به مدت سه روز جهت ارتباط میان تمدن‌های جهان و تحکیم روابط دوستانه با کشورهای هند و ایران برگزار شد. این کنفرانس با حضور شیخ دکتر محمد صباح السالم الصباح، معاون نخست وزیر و وزیر امور خارجه کویت، دکتر عبدالله الفهید، رئیس دانشگاه کویت، رئیس دانشکده ادبیات، وزیر اطلاع‌رسانی کویت، عبدالعزیز سعود الباطین، و استاندار استان حولی، معاون سفیر ایران، رایزن فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و جمع کثیری از دانشمندان، پژوهشگران و اساتید دانشگاه‌های هند، ایران، کویت، عمان، مصر، لبنان برگزار شد.

وزیر خارجه کویت گفت: این کشورها برای ایجاد روابط صحیح با کشورهای مختلف بسیار مشتاق‌اند، و از زمان تأسیس تاکنون نقش فعالی در ایجاد و تقویت صلح در منطقه و گشایش راه‌های تمدن در جهان ایفا کرده است. برای دور نگاهداشتن ملت‌ها از جنگ و دشمنی با یکدیگر باید میان آنها محبت ایجاد کرد که تنها راه شناخت فرهنگ یکدیگر و ایجاد زمینه‌های

مناسب جهت همکاری‌های مشترک فرهنگی به وجود می‌آید. وی گفت: شکوفایی پیشرفت جوامع امروز در گرو شناخت و تکامل فرهنگی همه مردم جهان است.

ارتباط کویت با کشور ایران و هند از قرن‌ها پیش تاکنون پابرجاست و از تجربیات این کشورها استفاده کرده‌اند. ایران از جمله همسایگان کویت است که از گذشته دور تاکنون روابط بسیار محکم و دوستانه دارند و منافع مشترک فراوانی این دو کشور را به یکدیگر نزدیک کرده است. ایران همسایه کویت که مناسبات دیرینه، صمیمی، و ثمربخش با کویت دارد.

۵- شرکت کردن در نمایشگاه‌های کتاب: علاقه وزارت اطلاع‌رسانی کویت برای شرکت کردن در نمایشگاه سالیانه و بین‌المللی کتاب تهران نشان می‌دهد که ارتباط فرهنگی و ادبی میان کشورهای اسلامی و جهان از اهمیت خاصی برخوردار است. در این نمایشگاه کتاب‌ها و روزنامه‌های تاریخی و اسناد و پوستره‌های گردشگری بسیاری به رایگان برای آگاهی بیشتر بازدیدکنندگان ایرانی از فرهنگ و ادبیات و شعر کویت توزیع می‌شود. و همچنین صدها از فیلمی مستند از تاریخ کویت در نمایشگاه توزیع می‌شود.

۶- بزرگداشت پارسی‌گویان: طی سال ۱۳۸۰ مراسم بزرگداشت حکیم ابوالقاسم فردوسی و سعدی شیرازی برپا شد و با استقبال چشمگیری از سوی ادب‌شناسان و متفکران عرب روبرو گردید.

همچنین نشست‌های متعددی پیرامون متفکران و فیلسوفان ایرانی و معرفی دستاوردهای ادبیات کودک ایران با همکاری دانشگاه کویت و شورای فرهنگ و ادب کویت برپا شد که در آن استاد دکتر مهدی محقق از دانشگاه تهران و خانم دکتر فریده پورگیو از دانشگاه شیراز و خانم دکتر نوش‌آفرین انصاری از شورای ادبیات کودکان ایران سخنرانی کردند.

۷- پژوهش‌های ادبی ارزشمند فارسی‌آموزان دانشگاه کویت: دانشجویان زبان فارسی دانشگاه کویت هر سال تحصیلی بیش از ۸۰ مقاله علمی و تحقیقی پیرامون شاعران بزرگ ایرانی و اهمیت زبان فارسی و جایگاه گفتگوی تمدن‌ها تألیف و ارائه می‌دهند. توجه به ارزش معنوی و میراث فرهنگی غنی زبان فارسی در جهان عرب سال به سال افزایش می‌یابد و فارسی‌آموزان دانشگاه کویت به منظور ابراز شیفتگی خود به دومین زبان جهان اسلام و ارج‌گذاری به خردورزان و

شاعران فارسی و اندیشمندان والامقام در هر ترم بیش از هفتاد پژوهش علمی تخصصی به زبان عربی در مورد حافظ، سعدی، مولوی، نظامی، و خیام و مقالاتی درباره گفتگوی تمدنها و اهمیت پیوند فرهنگی ایران و عرب و چند تحقیق دانشگاهی پیرامون آثار علامه شهید آیت الله مطهری به رشته تحریر درآورده می شود که شماری از این تألیفات دانشجویی بعلت داشتن طرح های نو و اندیشه های ابتکاری و خلاق برای استفاده عموم در کتابخانه دانشکده ادبیات این دانشگاه نگهداری شده است.

۸- درج مقالات برای شناساندن مفاخر ادبی کهن و معاصر ایران در مطبوعات پر شمار کویت به منظور معرفی شعرا و ادبا و مفاخر ادبی ایران. شایان ذکر است معرفی شاعران زن معاصر و ادبای ایرانی که تاکنون در جهان عرب ناشناخته بوده اند مورد اهتمام این کشور است. از جمله می توان به ترجمه و چاپ دیوان پروین اعتصامی اشاره نمود.

۹- برگزاری کلاس های آزاد: آکادمی آموزشی سالفورد که یک موسسه خصوصی معتبر واقع در یکی از مناطق پر جمعیت کویت موفق شد کلاس های مبتدی و دوره های کلاس متوسطه برای فارسی آموزان عرب برپا کند. در این کلاس ها با استفاده از مدرسان ایرانی و کتاب های آموزشی و بریده های مطبوعات و وسایل کمک آموزشی و سمعی و بصری برگزار شده است، و در آن علاوه بر آموزش نکات دستوری و نشانه های آوایی و واژگان فارسی با تمرینات مداوم، یادگیری و کاربرد محاوره ای کلمات با رعایت قواعد گفتاری مورد تأکید قرار گرفته است. شرکت کنندگان در این دوره ها عمدتاً کارمندان دولت و معلمان مدارس و بازاریان بودند و همچنین برادران و خواهران از کشورهای گوناگون عربی در آن حضور داشتند.

۹- کلاس های آموزشی در دانشگاه کویت: دانشگاه کویت زبان فارسی را به صورت ۶ واحد درسی اختیاری برای دانشجویان همه رشته های علمی و ادبی عرضه می کند که ۳ واحد در سال اول و بقیه در سال دوم تدریس می شود. در این واحد درسی علاوه بر تدریس دستور زبان و جمله بندی و تشریح پیوندها و تأثیر و تأثر دو زبان عربی و فارسی دانشجویان به تهیه گزارش تحقیقی پیرامون زندگینامه و آثار یکی از نویسندگان و شاعران نامدار ایرانی و تدوین حداقل ۱۰ خط محاوره ای روزمره به فارسی دعوت می شوند.

۱۰- فعالیت های گوناگون: به توجه به زمینه مثبت و استقبال خوب مردم از زبان فارسی و علاقه وافر به این زبان تلاشی برای گسترده‌تر کردن فعالیت های خود به عمل آورد. در زمینه برگزاری کلاس های آموزشی در آکادمی سالفورد دوره ها بطور فشرده و با استفاده از تعطیلات تابستانی دایر می شود. طی سه ماهه تابستان حداقل ۶ دوره برای کلاس مبتدی و ۲ دوره برای مرحله پیشرفته برگزار می شود. در زمینه کلاس های دانشگاهی و به منظور ارتقای سطح آموزش، تعداد یک صد جلد کتاب به زبان عربی درباره زندگینامه شعرای بزرگ ایرانی تهیه می شود و در اختیار فارسی آموزان دانشگاه قرار داده می شود تا در تحقیق درسی خود مورد استفاده قرار دهند.

۱۱- برگزاری ترم تابستانی آموزش زبان فارسی در کویت: دوره های ترم تابستانی آموزش زبان فارسی در آکادمی آموزشی سالفورد در کویت انجام می شود. در این دوره ها تعدادی از فارسی آموزان دختر و پسر از کویت، مصر، لبنان، سوریه شرکت می نمایند که استفاده از آزمایشگاه زبان و کتاب های درسی با شیوه مکالمه و دستور زبان و روش جمله سازی آشنا می شوند.